

GORDANA BLAGOJEVIC

*Η παρουσία του Ρήγα Βελεστινλή
στο σύγχρονο Βελιγράδι και ο ρόλος του
στη σύνδεση των Σέρβων και Ελλήνων σήμερα*

Η παρουσία του Ρήγα Βελεστινλή-Φεραίου στο σύγχρονο Βελιγράδι εκδηλώνεται μέσα από δύο επίπεδα¹. Μέσα από τα τοπωνύμια της σέρβικης πρωτεύουσας που φέρουν το όνομά του και μέσα από την σύναψη των πολιτισμικών σχέσεων, δηλαδή το ρόλο στην συνένωση των ανθρώπων.

Όταν μιλάμε για τους τόπους που σχετίζονται με τον Ρήγα Βελεστινλή, πρέπει πρώτα να μνημονεύσουμε τον τόπο της φυλάκισής του και του μαρτυρίου του – τον πύργο του Nebojša (Νέμπογισα)². Ο τυφλός αοιδός Filip Višnjić (Φίλιπ Βίσνιτς)³ ύμνησε τον πύργο του Νέμπογισα με τους στίχους τους αφιερωμένους στους Σέρβους πολεμιστές, όπου αφηγείται περί των διαβόητων Τούρκων τυράννων στο Βελιγράδι: «Το ταψί φτιάχνουν άπο γυαλί, και το φέρνουν πάνω στον πύργο του Νέμπογισα,

1. This paper is the result of Project no.147023 – Ethnicity: Contemporary processes in Serbia, neighboring countries and diaspora, by the Ministry of Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

2. Д. Јовановић, *Кула Небојша и старо пристаниште*, Старинар, XIV, Београд 1939; М. Бирташевић, *Средњи век*, у: Београдска тврђава кроз историју, Галерија САНУ, Београд 1969, 47.

3. *Μαλα енциклопедија*, Просвета, књ. 1, Београд 1959, 256; Ст. Станојевић, *Народна енциклопедија*, Загреб 1824, 393.

για να δουν τις ουράνιες όψεις, προς το τέλος μ' αυτούς τι θα γίνει...»⁴. Ο πύργος του Νέμπογισα είναι ο σημαντικότερος πύργος της κάτω πόλεως του κάστρου του Βελιγραδίου, ο οποίος κατά την τοποθεσία και το σχήμα του υπήρξε το τελευταίο τμήμα των βόρειο-ανατολικών οχυρωματικών τειχών στην κατεύθυνση προς τους ποταμούς, και συγχρόνως, το κυριότερο κτίριο πάνω σ' αυτά⁵. Το κτίσιμό του τοποθετείται στο ευρύτερο χρονικό διάστημα από το 1456 μέχρι το τέλος του 15^{ου} αι., αν και υπάρχουν ισχυρισμοί ότι κτίστηκε πολύ νωρίτερα. Βάση των ιστορικών πηγών μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο πύργος έπαιξε σημαντικό ρόλο κατά την τουρκική πολιορκία του Βελιγραδίου το 1521, τότε που σχεδόν ολοκληρωτικά άηχε. Οι Τούρκοι τού έδωσαν το όνομα *Nebojsa*, που πιθανότατα αναφερόταν στην σθεναρή αντίσταση του. Τα αραγμένα πλοία στο λιμάνι δένονταν με τον πύργο με βαριές αλυσίδες, για το λόγω αυτό ονομάστηκε και ο Πύργος πάνω στο νερό (*Vodena kula*). Η σημαντική στρατηγική θέση του, σ' ένα από τα μέρη που εξέχουν στην Κάτω πόλη, στάθηκε ο λόγος της επανειλημμένης κατεδάφισής του, και της εκ νέου ανέγερσής του. Κατά την τουρκοκρατία, εκτός από τους αμυντικούς σκοπούς, ο πύργος χρησιμοποιείτο και ως φυλακή και ως τόπος βασανιστηρίων. Σ' αυτόν οι Τούρκοι το 1798 σκότωσαν τον Έλληνα ήρωα, επαναστάτη και ποιητή, Ρήγα Βελεστινλή. Την μεγαλύτερη καταστροφή υπέστη στις αρχές του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Το 1937 ανακαινίζεται για πρώτη φορά, ενώ τα κύρια έργα πραγματοποιήθηκαν το 1964.

Με σκοπό την αναζωογόνηση της μεγαλύτερης οχυρωματικής εγκατάστασης σ' αυτό το μέρος της Ευρώπης, η διοίκηση της πόλεως ανακοίνωσε δημόσιο διαγωνισμό στον οποίο πρότεινε στους ενδιαφερόμενους επενδυτές να αναλάβουν τα έργα πάνω στον πύργο του Νέμπογισα. Οι όροι και οι προθεσμίες ορίστηκαν από το Ίδρυμα Προστασίας Μνημείων Πολιτισμού. Ο υποψήφιος ενοικιαστής έπρεπε να αναπαλαιώσει τον πύργο σύμφωνα με τους όρους και τις προθεσμίες. Είχε προβλεφθεί να εγκατασταθεί στο ισόγειο μία μικρή καφετέρια, στον πρώτο όροφο ο εκθεσιακός χώρος-γκαλερί, στο δεύτερο το βιβλιοπωλείο, ενώ την κορυφή του πύργου την άφησαν για θέατρο ποίησης, μονοδράματος και ανάλογες εκδηλώσεις. Μόλις ανακοινώθηκε ο διαγωνισμός στα μέσα της μαζικής ενημέρωσης, υπήρξαν μεγάλες αντιδράσεις, κυρίως αρνητικές, γιατί αυτός ο χώρος της τόσο μεγάλης πολιτισμικό-ιστορικής σημασίας θα γινόταν καφενείο. Την ίδια αντίδραση είχε και ο Σύλλογος των συγγραφέων της Σερβίας πιστεύοντας ότι, αν ένα τέτοιο σχέδιο επραγματοποιείτο, αυτό θα επηρέαζε αρνητικά τις σχέσεις μεταξύ Σερβίας και Ελλάδος. Πολύ σύντομα εκφράστηκε και η

4. Дела Вука Караџића, *Почетак буне против дахија*, Српске народне песме, књ. IV, Просвета-Нолит, Београд 1985, 101.

5. Τα στοιχεία αποκτήθηκαν από το αρχείο του Ιδρύματος Προστασίας Μνημείων Πολιτισμού της πόλεως του Βελιγραδίου.

αντίρρηση εκ μέρους της Ελλάδος, σε υψηλό επίπεδο, με το αίτημα να λήξει αυτή η υπόθεση και να σταματήσει η βεβήλωση του τόπου του μαρτυρίου του Έλληνα ποιητή και εθνικού ήρωα. Έτσι αυτή η πρωτοβουλία της αναζωογόνησης ενός μέρους του κάστρου του Βελιγραδίου σταμάτησε γιατί κινδύνευσε να δημιουργήσει πρόβλημα ανάμεσα στις δυο χώρες. Ο Δρ Marko Popović (Μάρκο Πόποβιτς) από το Αρχαιολογικό Ινστιτούτο της Σερβικής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών (SANU) λέει ότι ο πύργος έχει συμβολική σημασία και για τους Σέρβους και για τους Έλληνες: «Εκτός από τον Ρήγα Φεραίο, εκεί φυλακίστηκε και πλήθος Σέρβων επαναστατών, ξεκινώντας από τον μητροπολίτη Μιλέντιο και φτάνοντας μέχρι τον Γιέφρεμ Ομπρένοβιτς, τον πρώτο διοικητή του Βελιγραδίου»⁶. Για αιώνες αυτός ο πύργος υπήρξε σύμβολο αντίστασης κατά της εξάπλωσης των Οθωμανών και του Ισλάμ στην Ευρώπη και ο φύλακας του λιμανιού του Βελιγραδίου, ήδη από τον 15 αιώνα που χτίστηκε. Στο τέλος συμφωνήθηκε η Ελλάδα να αναλάβει την αναπαλαίωση αυτού του πύργου και την οικοδόμηση της αίθουσας για τα πολιτιστικά δρώμενα εντός του κάστρου. Ένα μέρος της έκθεσης θα ήταν αφιερωμένο στη μνήμη του Ρήγα Βελεστινλή, ενώ η αίθουσα στο χώρο του κάστρου θα χρησιμοποιείτο για εκθέσεις, συναυλίες, και άλλες εκδηλώσεις πολιτιστικού περιεχομένου⁷.

Τοποθετημένη στο τμήμα της πόλεως που πάει κατευθείαν στην πλατεία Studentski trg (Στούντεντσκι τργ) και απλώνεται προς το Dorćol (Ντόρτσολ), η οδός του Ρήγα Φεραίου σχηματίστηκε τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αι.⁸ Από τις τουρκικές πηγές του πρώτου μισού του 16^{ου} αι., μαθαίνουμε ότι σ' αυτό το χώρο υπήρξε σημαντικός αριθμός μαχαλάδων. Τα ιστορικά γεγονότα των αρχών του 19^{ου} αι. συνετέλεσαν στην αλλαγή της πολεοδομίας. Η σημερινή χάραξη των οδών υπήρξε αποτέλεσμα της ανάπλασης της πόλης του Βελιγραδίου σύμφωνα με τα σχέδια του Emilijan Josimović (Αμιλιανού Γιόσιμοβιτς) που υπήρξαν ήδη από το 1867 αλλά πραγματοποιήθηκαν στις δεκαετίες ογδόντα και ενενήντα του 19^{ου} αι. Στο σχέδιο του 1893 του Bešlić (Μπέσλιτς) αυτή η οδός εμφανίζεται με την ονομασία Gročanska (Γρότσανσκα). Τη σημερινή ονομασία της την έχει από το 1907 στην μνήμη του Ρήγα Φεραίου. Στο κτίριο στην αρχή της οδού, στο γωνιακό μέρος όπου συνήθως βρίσκεται η πινακίδα με την ονομασία της οδού, τοποθετήθηκε η μνημειακή πλάκα από ορείχαλκο, που φέρει την προσωπογραφία του ποιητή και την επιγραφή: «Όποιος ελεύθερα συλλογάται, συλλογάται καλά. Ο Ρήγα Φεραίος». Κάτω από αυτή την πλάκα βρίσκεται μία δεύτερη, με μεγαλύτερη επιγραφή: «Η οδός του Ρήγα Φεραίου: ο Ρήγας Φεραίος, Κωνσταντίνος Βελεστινλής, Θεσσαλία 1757 - Βελιγράδι, 24. Ιουνίου 1798. Ο Έλληνας ποιητής και

6. <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=320514>.

7. <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=320514>.

8. Д. М. Радојевић, *Београд и његове улице*, Београд 1966, 140.

πατριώτης, αγωνίστηκε για την απελευθέρωση του λαού του και την αναγέννηση του Βυζαντίου. Στη Βιέννα το 1795 ίδρυσε το σύλλογο των Ελλήνων πατριωτών. Για τον λόγο αυτό συλλαμβάνεται στην Τριγύρα το 1797 και παραδίδεται στους Τούρκους. Έγραψε το ποίημα Θούριο. Φυλακίστηκε στον πύργο του Νέμπογισα, δικάστηκε και δολοφονήθηκε».

Στη διασταύρωση που σχηματίζουν οι οδοί του Tadeuř Κοδέυκι (Τάντεους Κοστούσικι), του Gospodar Jefremona (Ηγεμόνα Γιέφρεμ) και του Ρήγα Φεραίου βρίσκεται το μνημείο που αναγέρθηκε στις 14 Μαΐου 1994, ως έκφραση φιλίας των λαών της Σερβίας και της Ελλάδος και σε αιώνια μνήμη του ποιητή-αγωνιστή. Το ορειχάλκινο άγαλμα ύψους 2,5 μ. είναι έργο του Έλληνα γλύπτη Κωνσταντίνου Αργύρη. Στην πρόσοψη της βάσης υπάρχει η επιγραφή:

ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ
1757-1798
РИГИ ОД ФЕРЕ
СРПСКИ И ГРЧКИ
НАРОД

Στον Ρήγα Φεραίο, ο Σερβικός και ο Ελληνικός λαός.

Γύρω από το όνομα του Ρήγα Φεραίου δημιουργούνται ενώσεις ανθρώπων. Ο πρώτος Σύλλογος των Ελλήνων της Σερβίας στο Βελιγράδι με την ονομασία ο «Ρήγας Φεραίος» ιδρύθηκε το 1922. Οι απόγονοι των οικογενειών της ελληνικής παροικίας του Βελιγραδίου και οι Έλληνες που ήρθαν ως μετανάστες, αισθάνθηκαν την ανάγκη να κρατούνται μαζί, να αλληλοβοηθούνται και να συναντιόνται, για αυτό και ίδρυσαν το σύλλογο αυτό. Τακτικά μέλη του συλλόγου γίνονταν Έλληνες, ασχέτως ιθαγένειας, εάν κατέθεταν τα 100 δηνάρια για την εγγραφή. Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος διέκοψε τη λειτουργία του συλλόγου. Το κτήριό τους δόθηκε στην ελληνική πρεσβεία. Ο σύλλογος το 1996 συνέχισε τη λειτουργία του με την ίδια ονομασία και με τον ίδιο σκοπό – την βοήθεια των Ελλήνων που ζουν στη Σερβία⁹. Πολλοί Σέρβοι, ατομικά όπως και πολλά ιδρύματα έχουν φιλικές σχέσεις με το σύλλογο, ώστε και στον 21 αι. οι Σέρβοι και οι Έλληνες να συνενώνονται γύρω από το όνομα του Ρήγα.

Επιπλέον, τη δύσκολη περίοδο της κρίσεως της δεκαετίας του ενενήντα τον 20^ο αι. ο σύλλογος έδειξε την ανιδιοτελή βοήθειά του προς το σερβικό λαό. Μέσω του συλλόγου παραδόθηκαν οι μεγάλες ποσότητες της ανθρωπιστικής βοήθειας, και τα φορτηγά ξεφόρτωναν οι ίδιοι – τα μέλη του συλλόγου στο μέτωπο με τον πρόεδρό τους,

9. J. Ђорђевић-Јовановић, *Грци у Београду*, Скривене мањине, Балканолошки институт САНУ, посебна издања 82, Београд 2004, 162.

τον κύριο Γιάννη Σάββα. Υπολογίζεται ότι ο σύλλογος αριθμεί περίπου 1300 μέλη¹⁰. Ο Σύλλογος Ελλήνων της Σερβίας «Ρήγας Φεραίος» είναι επίσης μέλος του διεθνούς Συμβουλίου της Ελληνικής Παροικίας (C.A.E.). Από το 2004 η ελληνική κοινότητα στη Σερβία έχει την επίσημη ιδιότητα της εθνικής μειονότητας¹¹.

Ο σύλλογος έχει πολλές δραστηριότητες¹². Θα αναφέρω μία από αυτές. Το μνημόσυνο του Ρήγα Φεραίου που τελείται κάθε χρόνο στο Βελιγράδι στις 24 Ιουνίου. Εκείνη την ημέρα, καθώς και στις 25^η Μαρτίου, κάθε χρόνο γύρω από το μνημείο μαζεύονται μαζί με τους Σέρβους φίλους τους, τα μέλη του συλλόγου. Κάποιοι από τους αντιπροσώπους των πολλών σερβικών οργανώσεων που συμμετέχουν είναι: η Οργάνωση Σερβίδων Αδελφών (Kolo Srpskih sestara), η Εταιρία Σέρβο-ελληνικής Φιλίας, εκπρόσωποι δήμων (Κράγκουγιεβατς, Νις, Νόβι Σαντ), η Ένωση πολεμιστών στους απελευθερωτικούς αγώνες 1818-1820, η Διεθνής ένωση αστυνομικών-τιμήμα Σερβίας, η Ένωση αναπήρων της Σερβίας, η Ένωση δικαστών και εισαγγελέων της Ελλάδος, οι εκπρόσωποι του στρατού και πολλά σχολεία και ιδρύματα. Με αφορμή αυτή την ημερομηνία το 2005 ένας από τα μέλη του συλλόγου ντύθηκε ως εύζωνας. Πάντοτε είναι παρών ο Έλληνας ιερέας και ψέλνει η βυζαντινή χορωδία, της οποίας όλα τα μέλη είναι Σέρβοι. Το πρόγραμμα της γιορτής του Ρήγα στο Βελιγράδι εξελίσσεται με την ακόλουθη σειρά: πρώτον τοποθετείται στεφάνι στο μνημείο του, έπειτα τελείται το μνημόσυνο στον πύργο του Νέμπογισα, στον τόπο όπου ύπουλα σκοτώθηκε ο Ρήγας μαζί με τους συντρόφους του. Επίσης, γίνεται κατάθεση στεφάνου στον πύργο του Νέμπογισα. Επακολουθεί ο εθνικός ύμνος.

Το έτος 2007 μετατέθηκε η ημερομηνία της γιορτής στις 2 Ιουλίου, ώστε να προλάβουν να έρθουν οι προσκεκλημένοι – οι τριάντα Έλληνες από το Βελεστίνο. Μετά από τον εθνικό ύμνο εκφωνήθηκε σύντομος λόγος εκ μέρους των καλεσμένων από την Ελλάδα. Το πρόγραμμα συνεχίστηκε με το χορό του πολιτιστικό-καλλιτεχνικού συλλόγου «Μιχάιλοβατς» που προέρχεται από το δήμο κοντά στο Σμέντερεβο του οποίου φέρει και το όνομα, και ο οποίος έχει συνάψει σχέσεις αδελφοποίησης με το δήμο του Βελεστινλή στην Ελλάδα. Στη συνέχεια της εκδήλωσης σηκώνουν τα στεφάνια και τα ρίχνουν στα νερά του Δούναβη από μια εξέδρα που βρίσκεται μπροστά στον πύργο του Νέμπογισα. Στο τέλος συνήθως δίνεται δεξίωση σ' ένα από τα εστιατόρια με ζωντανή ελληνική μουσική. Το έτος 2007, παραδείγματος χάριν, τις βραδινές ώρες οργανώθηκε

10. Οπ. π., σελ. 146.

11. Γ. Благојевић, *Εθνички стереотипи: Срби виђени очима савремених Грка*, Слика културе некад и сад, Етнографски институт САНУ, Зборник 24, Βεοград 2008, 127.

12. Θα ήθελα να εκφράξω μεγάλη μου ευγνωμοσύνη προς τον κύριο Γιάννη Σάββα, τον πρόεδρο του Συλλόγου των Ελλήνων της Σερβίας «Ρήγας Φεραίος», για το πλήθος των πληροφοριών και φωτογραφιών που μου έδωσε. Η βοήθειά του εμπλούτισε πάρα πολύ την εργασία αυτή.

γλέντι πάνω στο καράβι της Σερβικής αθλητικής λέσχης ονόματι «Ρήγας Φεραίος», η οποία ειδικά για τη γιορτή, τούς παραχώρησε το καράβι. Το μπουζούκι έπαιξε ένας Σέρβος που έμαθε να το παίζει κάνοντας παρέα με Έλληνες στο εξωτερικό.

Το έργο του Ρήγα Βελεστινλή-Φεραίου ζει, όχι μόνο ως ιδέα και ως αντιζείμενο μελέτης και επιστημονικών συζητήσεων, αλλά και ως ανθρωπολογικό φαινόμενο – διότι ακόμη και μετά 250 χρόνια ο ίδιος ενώνει στο Βελιγράδι Έλληνες και Σέρβους και αντίστροφα. Ολόκληρη η πολιτική κατάσταση στη Σερβία τη δεκαετία του ενενήντα τον 20 αι. συνετέλεσε ώστε να ζωντανέψει ξανά η μνήμη του Ρήγα. Αν και η Ελλάδα είναι μέλος του NATO, ο ελληνικός λαός κατά τη διάρκεια της κρίσεως έδειξε ανοιχτά τη συμπάθεια και την αλληλεγγύη του στέλνοντας ανθρωπιστική βοήθεια στη Σερβία. Το μνημείο του Ρήγα Φεραίου μαζεύει κάθε χρόνο γύρω του τόσους Έλληνες και Σέρβους όσους κανένα άλλο μνημείο. Εκ των προαναφερθέντων μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι οι Σέρβοι δεν είναι μόνο παθητικοί συμπαθούντες, αλλά και δραστήρια συμμετέχουν – ψέλνοντας βυζαντινά και παίζοντας ελληνική μουσική. Οι Έλληνες είναι μια μικρή κοινότητα στη Σερβία. Ο κοινός εορτασμός των εορταστικών εκδηλώσεων για τον Ρήγα Βελεστινλή-Φεραίο είναι η έμπρακτη τιμή στη μνήμη του και στο πρόσωπό του.

Ο Πύργος Νέμπογιζα, όπου φυλακίστηκαν και θανατώθηκαν ο Ρήγας και οι επτά Σύντροφοί του

Ο ανδριάντας του Ρήγα Βελεστινλή στο Βελιγράδι

ΥΠΕΡΕΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ 2010

ISBN: 978-960-6733-13-0

Επιμέλεια: Δρ. Δημ. Καραμπερόπουλος,
Μιλτιάδου 3, 14562 Κηφισιά,
www.Karaberopoulos.gr

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΦΕΡΩΝ-ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ-ΡΗΓΑ
Ταχυδρ. διεύθυνση: Μιλτιάδου 3, Κηφισιά 145 62, Αθήνα, τηλ. & fax: 210 8011066
www.rhigassociety.gr
e-mail: karamber@otenet.gr

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

1. ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΤΑΜΟΥΛΗ Α.Ε.

ΓΡΑΦΕΙΑ - ΧΟΝΔΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΗ:
ΑΘΗΝΑ: ΑΒΕΡΩΦ 2 Τ.Κ. 104 33 ΤΗΛ.: 2105238305, FAX: 2105238959

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ:
ΑΘΗΝΑ: ΑΒΕΡΩΦ 2 Τ.Κ. 104 33 ΤΗΛ.: 2105238305, FAX: 2105238959
ΠΕΙΡΑΙΑΣ: ΚΑΡΑΟΛΗ & ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ 87 Τ.Κ. 185 34 ΤΗΛ.: 2104227504, FAX: 2104227577
e-mail: info@stamoulis.gr <http://www.stamoulis.gr>

ΥΠΕΡΕΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Ε' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ «ΦΕΡΑΙ-ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ-ΡΗΓΑΣ»

Βελεστίνο, 4-7 Οκτωβρίου 2007

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Δρ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ
ΦΕΡΩΝ-ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ-ΡΗΓΑ